

становлення як соціальних індивідів була спрямована вся система життєдіяльності макаренківських колективів, усе багатство їх доцільно організованих виховних впливів. Саме така організація, в якій гармонізованими були вхідні параметри, контекстуальні чинники та процесуальні характеристики, привела до ефективних результатів, головним свідченням якого є долі вихованців А. Макаренка, абсолютна більшість яких були чесними людьми, трудівниками, громадянами, батьками та матерями сімейств, якими їх Вихователь міг би пишатися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лысенко П.Г. Судьбы воспитанников А.С. Макаренко. Документально-биографические очерки. – Полтава: ОГОИ “Полтавский литератор”, 1994. – 203 с.
2. Макаренко А.С. Воспитание в семье и школе. Пед. соч.: В 8 т. – М.: Педагогика, 1983 – 1986. – Т. 4. – С. 287 – 314.
3. Макаренко А.С. Вроде методического плана клубной работы. Пед. соч.: В 8 т. – М.: Педагогика, 1983 – 1986. – Т. 1. – С. 64 – 67.
4. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. Пед. соч.: В 8 т. – М.: Педагогика, 1983 – 1986. – Т. 3. – С. 8 – 445.
5. Макаренко А.С. Методы воспитания. Пед. соч.: В 8 т. – М.: Педагогика, 1983 – 1986. – Т. 4. – С. 123 – 139.
6. Макаренко А.С. Педагоги низируют плечима / Марш 30 року. ФД-1. З історії комуни ім. Ф.Е. Дзержинського. – К.: Радянська школа, 1972. – С. 225 – 233.
7. Явлинский А.Г. Учитель и друг // А.С. Макаренко. – Львов: Изд-во Львовского ун-та, 1954. – С. 118 – 119.

УДК 371.4

О.Я. Троценко

*Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника*

МОДЕЛЬ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ А.С. МАКАРЕНКА

У статті розглянуто особливості навчально-виховної системи А.С. Макаренка й інших класиків європейської педагогічної думки. Значну увагу звернено на такі аспекти освітньої системи А.С. Макаренка, як особистісний підхід до учня, колективні форми навчання, розвиток педагогічної майстерності, використання педагогічних ігор у навчальному процесі, а також з'ясовано доцільність їх запровадження у процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

The article deals with the main features of educational system, introduced by A. Makarenko and other classics of European pedagogical thought. Great attention is paid to such aspects of Makarenko's pedagogical system as individual approach to every student, importance of the development of pedagogical skills and possibility of usage of pedagogical games in the process of professional preparation of future teachers.

Постановка проблеми. За всіх часів суспільство приділяло особливу увагу підготовці вчительських кадрів, спроможних передати дитині накопичений досвід людства. Сучасна система початкової, середньої та професійної освіти перебуває на межі докорінних змін, адже в Україні здійснюється модернізація освітньої діяльності відповідно до європейських вимог, відбулося впровадження вивчення іноземних мов у початковій школі та дошкільні навчальні заклади, проте у процесі побудови нової системи освіти за зразком інших країн потрібно зважати передусім на власну специфіку, національні особливості, готовність населення прийняти ті чи інші реформи, тому суспільству потрібно помірковано ставитись як до аналізу вітчизняних педагогічних надбань, так і до інноваційних освітніх технологій.

Особливо важливого значення набуває вдосконалення як самої системи початкової освіти, так і модернізація професійної підготовки висококваліфікованих учителів початкової школи, про що зазначено в Національній доктрині розвитку освіти, Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський простір. Тому досить важливо уважно проаналізувати здобутки відомих вітчизняних і зарубіжних педагогів та взяти до уваги ті позитивні аспекти, які можуть бути використані у сучасній системі професійної освіти майбутніх учителів іноземної мови в початковій школі.

Аналіз актуальних досліджень. Чимало вітчизняних і зарубіжних науковців досліджували особливості освітніх систем, запропонованих класиками педагогічної думки. Зокрема, І.А. Зязюн та О.М. Пехота досліджували проблеми підготовки майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій і проаналізували особливості деяких технологій початкової школи [3; 4]. І.М. Дичківська розкрила сутність і зміст інноваційних педагогічних технологій, запропонованих вітчизняними та зарубіжними педагогами. В.А. Ясвін розробив векторні моделі освітніх систем діячів європейської педагогічної думки [8, 79 – 120].

Проте підготовка вчителя початкової школи, а особливо вчителя іноземної мови початкової ланки освіти, потребує різностороннього підходу, адже у процесі професійної підготовки потрібно враховувати як тенденції розвитку власне початкової освіти, так і особливості іншомовної освіти. Тому, на нашу думку, ключем до вирішення цієї проблеми може стати аналіз педагогічної системи, запровадженої А.С. Макаренком,

оскільки певні аспекти цієї системи з успіхом можуть бути запроваджені у професійній підготовці майбутніх учителів.

Відповідно **метою** нашої **статті** є аналіз навчально-виховної системи А.С. Макаренка та можливість запровадження деяких аспектів цієї системи у процес професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови початкової школи [2, 367 – 368].

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що варто аналізувати навчально-виховні системи за допомогою моделювання. У сучасних умовах цей метод, як один із основних методів наукового дослідження, широко використовується в педагогіці. Це закономірно, адже цілісний аналіз освітньої системи можна здійснити шляхом конструювання її моделей, де будуть визначені різні види і способи взаємодії суб'єктів у процесі спільної діяльності. Модель у педагогіці визначається як концептуальний інструмент, аналог певного фрагмента соціальної дійсності, який використовується для збереження і розширення знань про особливості та структуру модельованих процесів і який орієнтований, у першу чергу, на управління ними [5, 1].

Педагогічні моделі дають можливість вивчати й аналізувати процеси і явища, які відбуваються в конкретному освітньому середовищі, встановити причини й умови їх функціонування та виявити чинники, які впливають на їх продуктивність. Моделювання освітніх систем і процесів забезпечує ущільнення інформації, за якого відкидається багато несуттєвих чинників. У результаті з'являється можливість сконцентрувати увагу на більш значущих елементах і способах їх взаємодії, тобто на тих складових частинах системи, від яких найбільше залежить її якісний стан і перспективи розвитку [5, 2].

У сучасних наукових дослідженнях існує велика кількість класифікацій моделей, проте їх прийнято поділяти на три основні групи: *матеріальні, абстрактні, а також моделі судження та аналогії*. А.Н. Кочергін класифікує моделі більш детально:

1) за видовими ознаками – матеріальні, ідеальні, предметні, символічні; 2) відповідно до форми вираження – механічні, логічні, математичні; 3) згідно з предметом дослідження – фізичні, хімічні, технічні, фізіологічні, медичні й ін.; 4) відповідно до природи явища – соціальні, економічні, біологічні, психологічні, молекулярні, квантові; 5) за поставленими завданнями дослідження – евристичні, прогностичні; 6) за ступенем точності – наближені, точні, достовірні, ймовірні й ін.; 7) за

об'ємом – повні та неповні; 8) залежно від способу вираження – знакові, речові, графічні; 9) за особливостями відображення – функціональні, інформаційні, системні [1, 27].

В.А. Ясвін провів за допомогою методу векторного моделювання експертизу освітнього середовища, запровадженого такими класиками-педагогами, як Я.А. Коменським, Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці та А.С. Макаренком [8, 128].

Освітнє середовище може бути віднесене до одного з чотирьох типів, запропонованих В.А. Ясвіним, а саме:

- “догматичне освітнє середовище”, яке сприяє розвитку пасивності й залежності учня;
- “кар’єристське освітнє середовище”, яке сприяє розвитку активності, але й залежності дитини;
- “бездіяльне освітнє середовище”, яке сприяє вільному розвитку, проте передбачає формування пасивності дитини;
- “творче освітнє середовище”, яке сприяє вільному розвитку активної дитини [8, 23].

Так, освітня система Я.А. Коменського виховувала догматичну особистість, яка характеризувалась абсолютною залежністю та пасивністю, оскільки найважливішим елементом була догма служіння Богу, цінності й інтереси суспільства були пріоритетними, не брались до уваги особисті інтереси, не заохочувався вияв ініціативності.

Ж.-Ж. Руссо надавав великої уваги індивідуальному підходу до виховання, розвитку ініціативності, проте таке освітнє середовище характеризується як бездіяльне середовище пасивної свободи, оскільки акцент робиться тільки на практичній стороні виховання людини, але не береться до уваги розвиток творчості. У результаті особистість учня може бути схарактеризована як відносно вільна, але зовсім пасивна.

Й.Г. Песталоцці зробив також спробу створити нове освітнє середовище, проте воно виховувало повну соціальну пасивність учня, підкорення існуючим умовам життя, хоча й надавало йому певної особистої свободи. Таке середовище освітньої системи характеризується В.А. Ясвіним як догматичне.

Як показав аналіз, зовсім інше освітнє середовище спроектоване А.С. Макаренком. Він відчутно збагатив світову педагогіку, а особливо – теорію виховання. На його думку, основними особливостями педагогіки є діалектичне розмежування методики навчання та методики виховання,

єдність виховання дітей і організації їхнього життя, поєднання вивчення основ наук із продуктивною працею учнів, науково організована система всіх впливів, посилення уваги до дитячого колективу. Психологія має бути не основою педагогіки, а продовженням її у процесі реалізації педагогічних закономірностей. На думку А.С. Макаренка, у виховному процесі повинна бути загальна програма виховання й індивідуальна корекція залежно від особистості конкретного учня. Таким чином, педагог надавав великого значення особистісно орієнтованому підходу в навчальному та виховному процесі [6, 547]. Сьогодні на важливість цього підходу наголошують також сучасні психологи і педагоги, зокрема: І.Д. Бех, О.М. Пехота, В.В. Рибалка, О.Я. Савченко, І.І. Якиманська й інші.

Якщо ж узяти до уваги особливості професійної підготовки майбутніх учителів, то використання особистісно орієнтованого підходу створює умови для виявлення і формування творчої індивідуальності майбутнього педагога. А в умовах початкової школи творчість та індивідуальний підхід до кожного учня є чи не найважливішою умовою успішної педагогічної діяльності.

Значну увагу А.С. Макаренко приділяв також проблемі педагогічної майстерності. На його думку, педагог-вихователь повинен бути патріотом своєї батьківщини, мати ґрунтовну загальноосвітню, професійну та педагогічну підготовку, бути ініціативним, активним, енергійним і життєрадісним, гуманним і чуйним товаришем і другом, вимогливим до себе й вихованців, працювати творчо, уміти аналізувати свою роботу і вивчати досвід роботи колег, володіти педагогічним тактом [6, 549].

Проте педагогічний процес є складним педагогічним утворенням, надзвичайно багатогранним, і досить часто майбутнім учителям, які не мають достатнього педагогічного досвіду, досить важко аналізувати діяльність інших педагогів або учнів, тому, як стверджує Н.В. Кузьміна, педагогічна діяльність – це той об'єкт, який потребує моделювання [1, 29]. Саме педагогічні ігри як різновид педагогічного моделювання широко можуть використовуватись у професійній підготовці майбутніх учителів.

А.С. Макаренко надавав також особливого значення використанню ігрових технологій у педагогічному процесі. Педагог зазначав: “Є ще один важливий метод – гра... Треба, насамперед, сказати, що між грою і роботою немає такої великої різниці, як дехто думає... В кожній хорошій грі є, насамперед, робоче зусилля та зусилля думки... Дехто гадає, що робота відрізняється від гри тим, що в роботі є відповідальність, а в грі її

немає. Це неправильно: у грі є така сама велика відповідальність, як і в роботі, – звичайно, у грі хорошій, правильній” [7, 367 – 368].

Сьогодні багато педагогів (А.А. Деркач, Т.Г. Федоренко, П.М. Щербань, С.В. Щербак та ін.), спираючись на погляди А.С. Макаренка, висловлюють необхідність використання ігрової технології у процесі підготовки майбутніх учителів, а особливо вчителів початкової школи. На думку П.М. Щербаня, молоді вчителі, які під час навчання у вищому педагогічному закладі брали участь у навчально-педагогічних іграх, краще підготовлені до творчої роботи у школі [7, 18]. Цей факт зумовлений тим, що навчально-педагогічна гра будь-якого типу дозволяє виробляти оптимальні рішення, застосовувати певні методи і прийоми у штучно створених умовах, які відтворюють реальну ситуацію на навчальних заняттях у школі або в міжособистісних стосунках. Таким чином, студент ще у процесі навчання у вищому навчальному закладі може максимально наблизитися до реальної педагогічної діяльності, яка його чекає в майбутньому.

У сучасній педагогічній технології існує чимало видів навчально-педагогічних ігор. Зокрема, П.М. Щербань виокремлює ділову, рольову, та дидактичну гру, аналіз конкретних психолого-педагогічних ситуацій, інцидентів, розв’язання педагогічних задач, мозковий штурм, ігрове проектування тощо [7, 207].

А.С. Макаренко відстоював також важливість колективного виховання і навчання. Цей аспект освітньої системи відомого педагога є надзвичайно актуальний у сучасних умовах розвитку іншомовної освіти. У навчальних закладах різного типу на уроках іноземної мови запроваджуються кооперативно-інтерактивні технології навчання, які передбачають роботу в групах, виконання різноманітних завдань у міні-групах, роботу в парах. Такі види навчання сприяють творчому вирішенню проблем, покращують усні мовні навички, учні навчаються працювати разом і нести відповідальність за свої обов’язки.

В.А. Ясвін класифікує освітню систему А.С. Макаренка як “кар’єристське освітнє середовище активної залежності” [8, 111]. Таке середовище сприяє професійному становленню особистості, але можна відзначити й низку недоліків цієї системи. Наприклад, розвиток активності учнів стримувався в результаті широкого використання покарань, існувала так звана “диктатура вчителя”, ініціативність учня могла розглядатись

лише в контексті колективного розвитку. Проте з іншого боку, для учнів створювалися всі умови для розвитку їх творчості.

Висновки. Таким чином, пріоритетні аспекти навчально-виховної системи А.С. Макаренка можуть бути використані у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Сюди варто віднести особистісно орієнтований підхід, розвиток педагогічної майстерності, використання у навчальному процесі педагогічних ігор і кооперативно-інтерактивних технологій. У перспективі вважаємо за потрібне детальніше розкрити зміст, структуру й особливості використання саме тих ігрових педагогічних технологій, які сприятимуть професійній підготовці майбутніх учителів іноземної мови в початковій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аношкин А.П. Основы моделирования в образовании. – Омск, 1998. – 144 с.
2. Макаренко А.С. Гра // Твори: В 7 т. – К., 1954. – Т. 4. – С. 367 – 368.
3. Освітні технології: Навч.-метод. посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За ред.О.М. Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 255 с.
4. Педагогічна майстерність / За ред.І.Я. Зязюна, А.В. Крамущенко. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
5. Тарский Ю.И. Методология моделирования в контексте исследования образовательных систем // Материалы региональной научно-практической конференции “Моделирование социально-педагогических систем”. – Режим доступу: <http://pspu.ru/sci-model-tarski.shtml>
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник. – Видання 2-ге, виправлене, доповнене. – К.: Академвидав, 2005. – 560 с.
7. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2004. – 207 с.
8. Ясвин В.А. Экспертиза школьной образовательной среды // Библиотека журнала “Директор школы” –2000. – № 2. – 128 с.